

ایران دروازه ورود کشورهای آسیای میانه به بازارهای جهانی | «ستان‌ها» چشم به خلیج فارس دارند

موقعیت جغرافیایی کشورهای آسیای میانه باعث می‌شود تا زمینه‌های همکاری با ایران را ایجاد کنند، چون محصور در خشکی هستند و برای توسعه اقتصادی نیاز به دسترسی به آب‌ها و مسیرهای بین‌المللی دارند.

به گزارش آران نیوز به نقل از بازار: در ماه‌های اخیر شاهد رفت و آمد مقامات آسیای میانه به تهران بودیم که مسائل اقتصادی و به ویژه ترانزیت نقش کانونی در این مذاکرات داشته است. در آخرین مورد نیز قرار است که محمدباقر قالیباف، رئیس مجلس ایران، در رأس یک هیئت پارلمانی و با دعوت همتای ازبکستانی به این کشور سفر کند که نشان دهنده اهمیت ارتقای روابط پارلمانی با کشورهای حوزه آسیای میانه است. دیدار با رؤسای مجالس ازبکستان و گفتگو با تجار و بازرگانان و نیز بازدید از برخی ظرفیت‌های فرهنگی برای ارتقای روابط دو کشور از جمله برنامه‌های رئیس مجلس و هیئت همراه در ازبکستان است.

تحکیم پیوند ایران و آسیای میانه

ایران دارای پیوندهای تاریخی و اقتصادی محکم با آسیای میانه است که پایه‌ای نیرومند برای ایجاد روابط با یکدیگر را فراهم می‌کند. امپراتوری‌های ایرانی به سراسر آسیای میانه رسیدند و میراث فرهنگی و زیبایی از خود بر جای گذاشتند که در تاجیکستان و در شهرهای سمرقند و بخارا ازبکستان هنوز برجای مانده است. بخارا در ازبکستان کنونی به عنوان مرکز تاریخی فرهنگ و ادبیات فارسی تلقی می‌شود و فارسی هنوز بعنوان زبان ادبیات، علم و دیپلماسی در آسیای میانه حضور دارد.

دیپلمات‌های هر دو طرف بر شباهت فرهنگی آنها به عنوان زمینه مشترک برای تقویت همکاری‌ها تأکید می‌کنند. تلاش ایران برای حفظ روابط خوب با کشورهای آسیای میانه اغلب از سوی برخی کشورهای منطقه که ایران را به تلاش برای نفوذ بیش از حد متهم می‌کنند، به خوبی درک نمی‌شود. با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی در سال ۱۹۹۱، ایران به آغاز روابط فرهنگی با کشورهای آسیای میانه برای پیشبرد فرصت‌های خود پرداخت. اولین تفاهم‌نامه در زمینه گسترش روابط فرهنگی بین ترکمنستان و ایران در سال ۱۹۹۳ به امضا رسید.

نوروز در آسیای میانه به شدت جشن گرفته می‌شود و تلاش شد تا نوروز به عنوان راهی برای توسعه همکاری‌ها باشد. در فوریه ۲۰۱۰، ایران اولین جشن بین‌المللی نوروز را برگزار کرد که با حضور قربانقلی بردی محمداف رئیس‌جمهور و روسای جمهور تاجیکستان، افغانستان و ایران برگزار شد. همچنین اولین تفاهم‌نامه‌های همکاری فرهنگی ایران با قزاقستان در سال ۱۹۹۶ به امضا رسید.

ویژگی محصور در خشکی کشورهای آسیای میانه، ساخت پروژه‌های اتصال مانند مسیرهای حمل و نقل، خطوط لوله و شبکه‌های برق را برای ایران آسان‌تر می‌کند تا زیرساخت‌های خود را با آسیای مرکزی پیوند دهد و این پروژه‌های ارتباطی به ایران کمک می‌کند تا کنترل بیشتری بر منابع انرژی آسیای میانه داشته باشد. در واقع، ایران دروازه ورود به بازارهای بین‌المللی برای کشورهای این منطقه است.

در این میان، نقش یک سازمان منطقه‌ای سهم بسزایی در توسعه روابط دوجانبه دارد. سازمان همکاری اقتصادی (ECO) یکی از این موارد است. اکو یک گروه منطقه‌ای بزرگ بوده که ایران نیز یکی از اعضای آن است. این سازمان منطقه‌ای بین دولتی متشکل از پاکستان، ایران، ترکیه، افغانستان، آذربایجان، ترکمنستان، ازبکستان، تاجیکستان، قرقیزستان و قزاقستان است و پتانسیل افزایش همکاری در زمینه آزادسازی تجارت، انرژی، مسائل مهاجرت و مسائل امنیتی را دارد.

همچنین سازمان همکاری دریای خزر (کاسکو) که یک طرح چندجانبه بین دولتی است، تشکیل شد. سپس در مهرماه سال ۹۲ با تشکیل ۶ کمیته با مسئولیت وضعیت حقوقی خزر، حفاظت از محیط زیست، حفاظت و بهره‌برداری از منابع زیستی، کشتیرانی و بنادر و تحقیقات دریایی موافقت شد.

تاجیکستان و ایران

روابط تاجیکستان و ایران یک رابطه پر فراز و نشیب بوده که در برخی از مراحل روابط گرم و گاه سردی میان روابط حاکم بوده است. هر دو کشور به زبان‌های مشابهی صحبت می‌کنند و فرهنگ‌های مشابهی دارند تا جایی که آن را به زمینه مشترکی برای همکاری تبدیل می‌کند. در دوران جنگ داخلی تاجیکستان، روابط دو کشور به سردی گرایید. ایران و تاجیکستان همکاری‌ها و پروژه‌های فرهنگی و علمی متقابل خود را افزایش داده‌اند که بیشتر این فعالیت‌ها در تاجیکستان انجام می‌شود.

اما این بار اوضاع فرق می‌کند و دو کشور یک کارخانه تولید پیمان در تاجیکستان افتتاح کرده‌اند که پیمان‌های اباایل-۲ ساخت ایران را تولید می‌کند. به نظر می‌رسد این توسعه واکنش دوشنبه به خرید هواپیماهای بدون سرنشین Bayraktar ساخت ترکیه توسط قرقیزستان در سال گذشته باشد.

اخیرا نیز امامعلی رحمان، رئیس‌جمهور تاجیکستان، در تهران با رهبر ایران و رئیس‌جمهور دیدار کرد و توافق‌نامه‌های همکاری توسط هر دو رئیس‌جمهور امضا شد که حوزه‌های مختلفی از جمله تجارت، انرژی و حمل و نقل را پوشش می‌دهد. اما مهمترین جنبه مربوط به مسائل امنیتی و به طور مشخص تر به افغانستان است. رئیس‌جمهور ایران در دیدار با رحمان نگرانی از بی‌ثباتی در افغانستان و مبارزه با افراط‌گرایی، تروریسم و جرایم سازمان یافته را از دغدغه‌های مشترک ایران و تاجیکستان برشمرد. وی تصریح کرد: دو کشور در این مورد که حضور بیگانگان در منطقه هرگز امنیت ساز نبوده و نخواهد بود، نظر مشترک دارند.

قزاقستان و ایران

پس از فروپاشی شوروی، ایران علاقه و پایگاه جدیدی برای سرمایه گذاری خارجی پیدا کرد. قزاقستان در شرایط جغرافیایی که دسترسی به آب های آزاد ندارد، ایران را شریکی می داند که می توانست با آن رابطه برقرار کند، چون راهی برای بازار بین المللی فراهم می کرد و دسترسی به بازارها از طریق ایران انجام می شد.

ایران کشوری است که از نظر استراتژیک در نقشه جهان قرار دارد و یکی از مهم ترین کشورهای غرب آسیا است. ایران کنترل تنگه هرمز، گلوگاه نفت در جهان را در اختیار دارد و خاورمیانه را به آسیای مرکزی و جنوبی متصل می کند. این کشور سرشار از نفت و گاز طبیعی و همچنین پرجمعیت ترین کشور منطقه است و پایگاه صنعتی قابل توجهی دارد. ایران تنها کشوری است که امکانات ویژه ای برای انتقال انرژی از آسیای میانه به خلیج فارس و دریای عمان دارد.

به همین ترتیب، قزاقستان نیز موقعیت ژئواستراتژیک بسیار مهمی دارد و تنها کشور آسیای میانه است که با دو کشور بزرگ روسیه و چین مرز مشترک دارد و دریای خزر را در مرزهای غربی خود دارد. این کشور همچنین دارای منابع ارزشمند مس، روی، نقره، طلا، منگنز، سرب، نیکل، فسفات و اورانیوم است. همچنین این کشور رتبه اول ذخایر گاز در آسیای مرکزی را دارد، میدان نفتی کاشاگان در قزاقستان یکی از بزرگترین میدان های نفتی شناخته شده خارج از خاورمیانه و پنجمین میدان نفتی بزرگ جهان است.

قاسم ژورمات توکایف، رئیس جمهور قزاقستان در ۱۹ ژوئن وارد ایران شد. او سومین رئیس کشور آسیای مرکزی است که در کمتر از یک ماه از این کشور بازدید می کند. این سفر تنها سفر یک مقام عالی رتبه قزاقستان در سال ۲۰۲۲ نبود چون وزیر بازرگانی قزاقستان در ماه فوریه به پایتخت ایران سفر کرده بود. توکایف و رئیس به طور مجازی از تهران در مراسم راه اندازی اولین قطار کانتینری از قزاقستان به ترکیه از طریق ترکمنستان و ایران شرکت کردند.

در زمانی که روسیه تحت تحریم قرار گرفته است، قزاقستان به خوبی به دنبال تنوع بخشیدن به مسیرهای تجاری خود است. و ایران، از طریق ترکمنستان، یکی از گزینه های جایگزین است. قطارهایی که از این خط آهن استفاده می کنند می توانند بیش از ۶۰۰۰ کیلومتر را که قزاقستان و ترکیه را از هم جدا می کند در ۱۲ روز طی کنند. گام بعدی اضافه کردن چین به این کریدور خواهد بود و انتظار می رود قطاری این مسیر را در ماه آینده تکمیل کند. با این حال، با توجه به اینکه اتصال ریلی قزاقستان-ترکمنستان-ایران که از سال ۲۰۱۴ شروع به کار کرده است، این یک پروژه کاملاً جدید نیست. با این حال، اکنون اهمیت بیشتری پیدا کرده است.

قزاقستان علاوه بر اتصال راه آهن به ترکیه، مدتی است که به شهرهای بندری ایران، بندرعباس و چابهار نگاه ویژه دارد. برای مورد نخست در سال ۲۰۱۸ یک کنسولگری افتتاح کرد و به دومی که کلید تجارت هند با آسیای مرکزی است علاقه نشان داده است.

ازبکستان و ایران

روابط بین این دو کشور یکی از پیچیده ترین و دشوارترین روابط است چون ازبکستان روابط نزدیکی با آمریکا دارد و ایران همواره محل تضاد در نزد آمریکا بوده است. تجارت غیرنفتی ایران با ازبکستان نیز در حال توسعه و رشد مثبت است. ازبکستان بیست و یکمین شریک تجاری بزرگ ایران بوده و در سال ۲۰۱۹، کمال خرازی فرستاده ویژه ایران برای گفتگوهای دوجانبه از پایتخت ازبکستان بازدید کرد تا در مورد ساخت خط آهن بین شهرهای مزار شریف و هرات افغانستان و همچنین سایر جنبه های پروژه چابهار بحث و تبادل نظر کند. تهران اتصال از طریق ازبکستان را از نظر استراتژیک مهم ترین و کوتاه ترین مسیر ترانزیتی به چین و شرق آسیا می داند و در مقابل ازبکستان به دنبال پیوستن به پیمان چابهار برای دسترسی به آبهای گرم را دارد.

علیرغم اینکه شوکت میرضیایف رئیس جمهور ازبکستان امسال به ایران نرفته است، تاشکند نیز متمایل به تهران است. به ابتکار طرف ایرانی وزرای امور خارجه دو کشور در تاریخ ۳۰ خردادماه جاری تلفنی با موضوع همکاری در حوزه های مختلف گفتگو کردند. مانند قزاقستان، ازبکستان نیز بیشتر به پتانسیل ترانزیتی ایران علاقه دارد. یکی از اولویت های سیاست خارجی دولت فعلی ازبکستان، دسترسی به بنادر آسیایی در جنوب، هم در پاکستان و هم در ایران است. در مورد دوم، ازبکستان در حال حاضر از امکانات بندرعباس استفاده می کند و از امسال می تواند به چابهار نیز دسترسی داشته باشد.

قرقیزستان و ایران

روابط دو کشور بیشتر از لحاظ فرهنگی و اقتصادی است. از نظر ابتکارات مشترک، در فوریه ۲۰۰۸، سلطان رایف وزیر فرهنگ قرقیزستان با همتای ایرانی خود در تهران ملاقات کرد تا در مورد گسترش همکاری های آموزشی و فرهنگی و امضای پروتکلی که به دانشمندان قرقیز اجازه دسترسی به آرشیوهای ایران و به اشتراک گذاری متقابل اطلاعات آرشیوی را می دهد، مذاکره کنند. همچنین قرقیزستان مشتاق ترانزیت کالا از طریق بنادر جنوبی ایران است. با توجه به بسته بودن مرز چین و قرقیزستان، ترانزیت کالا از طریق بنادر جنوبی ایران به مرز سرخس - قرقیزستان در شمال شرق استان خراسان رضوی از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. دو کشور همچنین جلساتی را برگزار کردند که در آن توافق کردند قوانین ویزا را به منظور ارتقای گردشگری، تسهیل کنند.

ترکمنستان و ایران

ترکمنستان در میان کشورهای آسیای مرکزی روابط گرمی با ایران دارد. و از آنجایی که دو کشور سیاست «انطباق» و «بی طرفی امنیتی» را اتخاذ کرده اند، بسیار گسترده و موفق بوده است. بخش کوچکی از شمال ایران دارای جمعیت ترکمن و محلی به نام ترکمن صحرا است. ترکمن های ترکمنستان و ایران همگی با هم زندگی می کردند تا اینکه امپراتوری روسیه معاهده آخال را در سال ۱۸۸۱ امضا کرد.

روابط ترکمنستان و ایران تا همین اواخر روزهای بهتری را تجربه می کرد. تهران تا سال ۲۰۱۷ مصرف کننده گاز ترکمنستان بود که اختلاف در پرداخت منجر به پایان صادرات گاز شد. این بدان معنا بود که ترکمنستان مشتری خود را از دست داد و وابستگی خود به چین را افزایش داد، در حالی که ایران مجبور به تامین گاز به شمال شرق بود.

در اواسط ژوئن، سردار بردی محمداف، رئیس جمهور جدید ترکمنستان به ایران سفر کرد. این دومین سفر رسمی خارجی او به عنوان رئیس جمهور و دومین بار در سال جاری به تهران بود، با توجه به اینکه در ژانویه به عنوان معاون نخست وزیر در آنجا حضور داشت. وی در پایتخت ایران با همتای خود و رهبر انقلاب اسلامی دیدار کرد. همانطور که در مورد رحمان اتفاق افتاد، تعدادی موافقت نامه همکاری امضا شد که از جمله مسائل اقتصادی، تجاری و حمل و نقل را در بر می گرفت. اما آنچه بیشتر مرتبط است، اتفاقی بود که در حاشیه رخ داد.

ایران در حال حاضر نقش مهمی در توافق سه جانبه با ترکمنستان و آذربایجان دارد. از طریق سوآپ گازی که سال گذشته آغاز شد، ایران گاز ترکمنستان را در شرق وارد و معادل آن را در غرب به جمهوری آذربایجان صادر کرد. باکو قبلاً نشان داده است که می خواهد ۱.۵ تا ۲ میلیارد متر مکعب گازی را که از این طریق وارد می کند دو برابر کند.

نتیجه

در این میان، می توان به اختلافات در زمینه همکاری کشورهای آسیای میانه و ایران پی برد که چگونه هر یک از این کشورها رویکرد متفاوتی را برای ایجاد رابطه با ایران اتخاذ کرده اند و سیاست های خود را بر اساس قرابت تاریخی خود با ایران توجیه می کنند. در میان ترکمنستان و تاجیکستان روابط خوبی با تهران دارند، شاید به دلیل میراث زبانی و فرهنگی مشابه باشد، در حالی که مثلا ازبکستان به دلیل نقش ایالات متحده، رابطه محافظه کارانه در پیش گرفته است.

با این وجود، موقعیت جغرافیایی کشورهای آسیای میانه باعث می شود تا زمینه های همکاری با ایران را ایجاد کنند، زیرا محصور در خشکی هستند و برای توسعه اقتصادی نیاز به دسترسی به آب های بین المللی و راه های بین المللی دارند و ایران دروازه ای به سوی بازار بین المللی و خارج از کشور است.

توحید ورستان - کارشناس مسائل اقتصادی